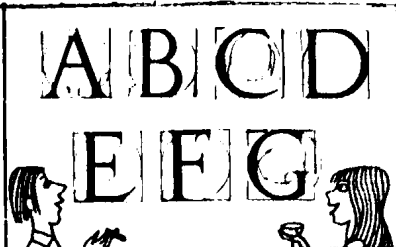

STÍLUSOSAN, HATÁSOSAN

„JELKÉPEK ERDEJÉN ÁT...”

Szimbólumok és szimbolizmus a százéves Krúdy Gyula prózájában

Közismert tény, hogy Krúdy nem tartozott semmiféle irodalmi irányzathoz vagy csoporthoz, hanem a maga útját járta. Így azután — legálábbis programszerűen — szimbolista sem volt. Képzőművészetében a szimbólum nem játszik olyan vezető szerepet, mint a nagy kortársak, elsősorban Ady lírájában. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy egyáltalán nem használt szimbólumot, vagy hogy éppenséggel elvből kerülte a lényegsűrítő költői jelképeket. Ennek éppen az ellenkezője igaz: Krúdy stílusában az elemi szimbólumnak éppúgy megvan a maga helye, mint a bonyolultabb felépítésű, továbbfejlesztett jelképeknek.

Egy 1919 januárjában publikált elbeszélésében, a Bolondok kvartélyában a Gazda és hasonmása, a Vendég már-már szimbolikus alakokká nőnek, míg a vendégfogadóként, éjjeli kocsmaként emlegetett örömtánya a régi Magyarország jelképévé tágul. Egy három évvel korábbi újságcikkben (A Démonhoz) a csárda, ahol „felejteti le a levet az életet, mikor még csak a maga baja volt mindenkinek, mikor még minden egyéni volt a földön”, a háború előtti magyar életforma szimbólumaként merül föl a múltból. Ezt a képet fejlesztette tovább, árnyalta még sötétebbre Krúdy az említett novellában.

Bővelkedik szimbolikus figurákban és jelenetekben az Asszonyágok díja is: gondoljunk csak Démonra, „aki az egész világ felett uralkodik, egy nap Pestre jött, és a temetés-rendező házában lelt búvóhelyet” vagy a „háromezer éves ringyó”-nak és a mazochista „tanár úr”-nak kájkaián háborzongató légyottjára. Szimbólum a Nagy kópé Antóniaája is, akiben Rezeda Kázmér minden korábbi szerelme egyesül.

Szimbolikus jelentésre és jelentőségre tesznek szert Krúdy prózájában a vissza-visszatérő képek, motívumok is. A *lepke* szó az (utolsó) szerelemnek, az érzékiségnek, az álomnak és az ábrázolásnak a jelképévé válik: „az álom csöndesen szállong az ágy felett, mint egy fáradt, pihenésre térő *lepke*”; „Az asszonyi álom, a hazugság, a bűbáj, a kacérság színes *lepkéje* felé boldogan emeltük homlokunkat”. A *piros* szín az életörömmek, az élni akarásnak a

hordozója (így volt ez már Adynál is: „Változat és Halál adódtak / Belül egy-egy gyarló körön, / De várja az Embert vig célja: / *Piros*, tartós öröm”). Az Aranykéz utcai szép napok egyik elbeszélésében a „kalandos öregúr” az *örömpiros* ablak felnyílására vár (hiába), hogy „oda-bentről kiszálljon néhány taktus a régi zenéből”. Szindbád is „*piros* ablakú, ködöbeborult ormú kis kastélyba” szeretné költöztetni ábrándjainak hősnőjét, a kikapós aranyművesnét, de csak egy vízivárosi nyári vendéglőbe viszi el, ahol azonban „az udvaron ecetfák álltak, amelyek csodálatosan *pirosodtak*, midőn az ősz közelgett, és az elhagyott asztalokon *pirosfejű* kakas merengett. *Piros* volt a bor, amelyet a kötéyes legény enyhe, október végi délután az asztalra helyezett.” (Az ecetfák pírulása.)

Gyakran találkozunk Krúdy írásaiban az *ősz* és a *halál* szimbólum-alakjaival is. A madárijesztő szeretője című novellában a csösz rozsdaszínű szűre alól „meg lehet lesni az őszt, amikor révülten, özvegy kedvvel befordul a szélmalom mellett a mezőkre. Olykor egy remegő kezű vándormuzsikus alakjában jön, máskor lóháton, mint egy nyugalomba vonult cirkuszgizagató, aki többé nem leli örömét a lovaglásban, mert pénzt nem keres vele.” Eszténa, az útitárs hősnője pedig így írja le a halált: „Mi jól ismerjük őt. Az anyám néha szokott beszélgetni vele viharos éjszakákon, midőn betér hozzánk a zivatar elől, és a konyhában meleg bort iszik. Ő, nem ám a gyertyaöntő a halál, amint az emberek hiszik. A halál más valaki (...) Egy kis köpcös, utasforma ember, aki nagyon csöndesen, lehajtott fejével ballag a házak fala mellett. Szurokszínű szeme tétován, szomorúan néz, a haja sima, mint a kutya szőre, egy piros zsebkendővel letakart kalitkát visz a kezében. Abban hordja el a lelkeket, mint a cinkéket!”

A szimbolikus ábrázolásmód a kései Krúdy-írásokban nem is egyszerű a vízióknak, a delírium szülte rémképeknek a keretétől szolgál. A Zöld Ász (1930) tizedik fejezetében (Egy varázsló jár az ablak alatt) a főszereplő így mondja el megőrülésének történetét: „elvesztettem eszemet,

mint ahogy a slukóját elhagyja némely ember. Most már mindegy, hogy hol bicsaklott meg az elmem. Talán *sóhane* fogom megtudhatni, mely varázslat vitt az ablakhoz azon az éjszakán, amikor egy addig csak rossz álmaimban látott varázsló a csillagfényes éjéből hirtelen az ablakhoz lépett, és arcomba fújta mérget, és babonás szavait elmondta. Nyomban elveszttem. Nyomban elment az eszem. (...) A folyamra nyitott régi ablakom, és a varázsló a folyam felől jött nyári éjszakán, amikor a hold ugyancsak a folyam felett állott, és majdnem megszólalt. A varázsló két növel jött két karján (...) Az egyik nő tapasztalt öregasszonynak látszott (...) A lányát, akit a holdvilágban sétáltatott, Juliskának hívták (...) A vénasszony intésére egyforma kanarisárga harisnyába bújtatott lábaikat szökdeccselve irányították az emeletre, a padlásra, egyszóval a fejem fölé, ahonnan vizet eresztettek a fejemre, hogy a varázslat sikerüljön.”

Az elemi szimbólum kisugárzása általában csak a képet tartalmazó mondatra vagy bekezdésre terjed ki; vannak azonban Krúdynak olyan szimbólumai is, amelyek köré egész műveket épít. Ezek a képek vezérmotívumként hullámanak végig a szövegen, s az írásmű alapgondolatának hordozóivá válnak. Az alapszimbólumból hosszabb elbeszélés vagy éppen kisregény is kisarjadhat. Az önéletrajzi elemekben bővelkedő, erősen lírai hangvételű N. N.-nek (1922) egyes epizódjait például a cirkuszi nyírségi tücskök jelképes motívumának szálára fűzte föl Krúdy. Ennek az elemzésére azonban már csak egy másik cikkben keríhetek sort.

Kemény Gábor